

5. Электронное информационное пространство для науки, образования, культуры : материалы Всерос. Интернет-конференции, Регион. науч.-практ. конф., 14–15 окт. 2008 г. / Орлов. гос. ин-т искусств и культуры – Орел, 2008. – 168 с.

Т. С. Маркарова

Науково-інформаційне забезпечення сучасної педагогічної науки й системи освіти

Висвітлено сучасні модернізаційні процеси в системі освіти й труднощі, які виникають у зв'язку з цим. Розкрито особливе значення бібліотек для розвитку науки та освіти. Зокрема, описано розробку й створення НПЕБ РАО, а також її роль у науково-інформаційному забезпеченні педагогічної науки та освіти.

Ключові слова: комп'ютеризація, інформатизація, НПБ ім. К. Д. Ушинського РАО, електронна бібліотека, НПЕБ.

T. S. Markarova

Scientific and Information Providing for Modern Pedagogical Science and the System of Education

The author of the article highlights modern innovative processes in the system of education and all the arising difficulties connected with them. Great significance of libraries, and their vital importance, especially in the sphere of science and education development, are stressed. The researcher does not only describe the process of developing and creating the Scientific and Pedagogical Electronic Library (SPEL) of the Russian Academy of Education (RAE), but also reveals its role in the scientific and information providing of pedagogical science and education.

Key words: computerization, informatization, K. D. Ushinskij Scientific Pedagogical Library of the Russian Academy of Education, electronic library, the Scientific and Pedagogical Electronic Library, SPEL.

Надійшла до редколегії 22.11.2013 р.

УДК 002-021.321+026]:63(477)

Л. М. Татарчук,

заст. директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи ННСГБ НААН

ІНТЕГРОВАНІЙ ГАЛУЗЕВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НААН: ТЕОРЕТИЧНІ ТА НАУКОВО- ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ

Охарактеризовано стан і перспективи формування галузевого сегмента з аграрних питань як складової частини інформаційного простору України за участі в цьому процесі мережі наукових ВНЗ I–IV рівнів акредитації, підпорядкованих Міністерству аграрної політики та продовольства України, й науково-дослідних установ системи Національної академії аграрних наук України (НААН). Окреслено теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного простору держави й результати наукової роботи Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН спільно з провідними бібліотеками мережі в цьому напрямі.

Ключові слова: інформаційний простір, інтеграція, корпоративність, кооперація, інтегрований галузевий інформаційний ресурс, електронна бібліотека.

Постановка проблеми. В умовах побудови інформаційного суспільства, яке ґрунтується на економіці знань і передбачає максимально повне задоволення

інформаційних потреб громадян, бібліотечно-інформаційні установи відіграють дедалі вагомішу роль, стають дієвим механізмом соціального розвитку, реальною інформаційною інфраструктурою наявних змін.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю створення інформаційного галузевого простору держави, про що наголошується в низці законодавчих документів і спеціальних державних програм, зокрема Законах України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (уведений у дію Постановою ВР № 33/95-ВР від 27 січня 1995 року), «Про національну програму інформатизації», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», Проекті Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» тощо, які спрямовані на розвиток інфраструктури бібліотечно-інформаційних установ, модернізацію кадрів, матеріально-технічне й техніко-технологічне забезпечення, формування інформаційних ресурсів та їх інтеграцію.

З розвитком глобальної мережі Інтернет, появою нових, «нетрадиційних» джерел інформації змінюються усталені уявлення про бібліотеку як про автономне книгосховище з обмеженим доступом до інформаційних ресурсів. Трансформуються традиційні бібліотечні функції та виникають новітні, які обумовлюють нову роль книгозбірні в сучасному світі – виробника електронних ресурсів, інформаційного посередника й провідника в інформаційному просторі.

Метою статті є висвітлення стратегічних напрямів розвитку Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (ННСГБ НААН) в електронному середовищі та визначення стану й перспектив створення галузевого сегмента з аграрних питань як складової частини інформаційного простору України.

Аналіз наукових досліджень. Проблемам формування інформаційного простору України, удосконалення процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних закладів багато уваги приділяли в своїх роботах такі відомі вітчизняні та зарубіжні фахівці: В. А. Вергунов, М. С. Карташов, Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, Я. Л. Шрайберг та інші [1, 2, 3, 4, 5]. Ці питання активно обговорюються на сторінках професійних часописів, конференціях тощо.

Основна частина. За останні десятиліття ННСГБ НААН пройшла шлях від замкнутої системи до навігатора у світовому інформаційному просторі. Відбувається динамічне впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у всі сфери її діяльності: від управління бібліотечно-бібліографічними технологіями до створення власних електронних ресурсів, і таким чином заповнюються лакуни в системі розповсюдження інформації та інформаційних послуг. Задовольняти інформаційні потреби користувачів, забезпечуючи вільний доступ до інформації, – саме в цьому полягає одна з найважливіших функцій бібліотеки нової генерації. Зважаючи на те, що аграрна галузь країни, яка є провідним сектором економіки, потребує оперативного, систематичного та якісного інформаційно-бібліотечного забезпечення, провідні напрями діяльності установи визначаються її основними функціями, цілями,

світовими тенденціями, завданнями й спрямовуються на вироблення стратегії модернізації бібліотечно-інформаційної роботи завдяки:

- формуванню на корпоративних засадах єдиного вітчизняного галузевого бібліотечно-інформаційного простору;
- продукуванню цифрового контенту актуальних цінних і рідкісних видань;
- здійсненню в повному обсязі оперативного й комфортного обслуговування користувачів на якіснішому рівні через надання інформаційних послуг та, за змогою, доступу до власних і зовнішніх інформаційних ресурсів;
- активізації інформаційної діяльності з використанням нових бібліотечних технологій;
- орієнтації наукової інформаційно-бібліотечної діяльності на світові тенденції та інформаційні ресурси;
- розширенню номенклатури інформаційних послуг;
- розробленню та впровадженню стандартів (проектів) із бібліотечних питань на основі досвіду практичної діяльності ННСГБ НААН, гармонізованих із міжнародними правилами обміну, для подальшого їхнього використання книгозбірнями мережі;
- підготовці кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння й застосування наукоємних та інформаційних технологій.

Формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу – одне з важливих завдань бібліотеки, реалізація якого необхідна для того, щоб зайняти й зберегти чільне місце в житті суспільства, вийти на новий рівень конкурентоспроможності.

ННСГБ НААН є провідною установою щодо питань сільського господарства на теренах України (Постанова Кабінету Міністрів України № 1698 від 29 жовтня 2003 р.), національним депозитарієм літератури з проблем сільського й лісового господарства, що на практиці, як комплексний науковий бібліотечно-бібліографічний та інформаційно-аналітичний центр (Наказ Міністерства аграрної політики України № 178/45 від 1 липня 2002 р.), здійснює державну програму підвищення інформаційно-бібліотечного та наукового забезпечення вітчизняного агропромислового комплексу.

Основу системи успішного виконання завдання щодо формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу й інформаційно-бібліотечного забезпечення агропромислового виробництва становить інформаційний потенціал, створений фондами ННСГБ НААН, наукових сільськогосподарських бібліотек ВНЗ I–IV рівнів акредитації, підпорядкованих Міністерству аграрної політики та продовольства України, і науково-дослідних установ системи Національної академії аграрних наук України. Їх обсяги налічують близько 20 млн екземплярів, із них понад 1 млн примірників галузевих вітчизняних та іноземних книг, часописів і газет XIX–XXI ст. з 59-ти країн на 32-х мовах світу є фондами провідної установи. Сукупно це єдиний, розподілений галузевий документно-інформаційний ресурс України (РГІР).

З огляду на актуальність питання створення електронних ресурсів і використання їх у науково-інформаційному забезпеченні аграрної науки, освіти й техніки, послуговуючись офіційними документами, зокрема Постановою Президії Української академії аграрних наук «Про виконання Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України”» від 26 квітня 2001 р., і беручи до уваги вимоги часу, ННСГБ НААН долучилася до процесів інформатизації та стала виробником власних електронних інформаційних ресурсів. Наразі актуальним для бібліотеки залишається формування єдиного галузевого інформаційного простору, подолання меж і бар’єрів щодо доступу до інформації та її пропонування користувачам незалежно від часу й простору.

Саме на розв’язання цих завдань спрямована тема наукових досліджень ННСГБ НААН «Наукові основи інформаційно-бібліотечного забезпечення проведення наукових досліджень в галузях АПВ», зокрема підпрограма «Удосконалити систему інформаційно-бібліотечного обслуговування агропромислового виробництва в Україні та адаптувати її для потреб трансферу інновацій».

Із появою інформаційних технологій еволюція інформаційної діяльності книгозбірні відбувається за такими напрямками:

- формування власних електронних інформаційних ресурсів;
- створення електронної бібліотеки та архіву відкритого доступу;
- розвиток онлайн-ових (віддалених) форм обслуговування користувачів;
- глобалізація й інтеграція бібліотечних інформаційних ресурсів.

З метою надання прозорості унікальним фондам установи та забезпечення доступу до них 2000 р. почалося формування електронного каталогу (ЕК) «Украгroteка» за допомогою системи автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС, яка уможливує автоматизацію виробничих процесів книгозбірні.

Електронний ресурс у вигляді ЕК наповнюється за рахунок:

- опрацювання документів поточного надходження (книги, брошури, періодика);
- ретроконверсії, згідно з наказом керівництва бібліотеки;
- документів, які підбираються під час виконання бібліографічних запитів або індивідуальної діяльності читачів щоденно.

Основними принципами побудови й використання інформаційного масиву є:

- забезпечення логічного зв’язку між створенням усіх електронних ресурсів незалежно від його способу;
- органічне залучення їх в єдиний інформаційний простір установи на рівні первинних або вторинних документів;
- гарантування відповіді на запити в off/online режимах доступу, використовуючи сукупність ресурсів бібліотеки.

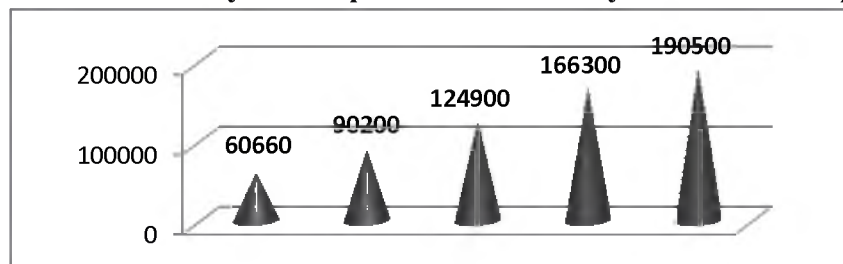
Електронний каталог – багатофункціональний, він поєднує в собі функції традиційних бібліотечних каталогів, якісніше доповнюючи їх, має розширені пошукові можливості. Під час формування електронного ресурсу враховується

відкритий характер системи щодо переліку технічних засобів, що застосовуються, і програмного забезпечення; одноразова каталогізація й багаторазове використання бібліографічних записів документів; послуговування у внутрішньому форматі системи стандартними комунікативними форматами й наявність конверторів для імпорту та експорту бібліографічних даних; побудова системи теледоступу за допомогою локальної мережі й мережі Інтернет. Усі ці принципи враховуються структурними підрозділами установи, які є ланками централізованого технологічного циклу «Шлях книги ННСГБ НААН» [6]. У процесі ланцюгового опрацювання документів співробітники бібліотеки скоординовано виконують низку професійних операцій, пов'язаних з обробленням інформації, уникаючи дублювання.

Електронний ресурс «Украгרותека» містить понад 200 тис. бібліографічних записів. Працювати з ним можна в мережі Інтернет через сайт книгозбірні (dns.gb.com.ua) та з внутрішнього сайта (https://dns.gb.naanu), що дає змогу користуватися цим ресурсом для пошуку необхідної інформації.

Діаграма 1

Загальні показники обсягу Електронного каталогу за 2009–2013 рр., од.

ЕК став ключовим елементом відкритого інформаційного простору, системи, об'єднуючи й логічно завершуючи її, фундаментом для створення та наповнення електронної наукової сільськогосподарської бібліотеки (ЕНСГБ) ННСГБ НААН.

Електронна бібліотека – це складна інформаційно-бібліотечна система, яка дає змогу надійно зберігати й ефективно використовувати різноманітні електронні документи (текстові, образотворчі, звукові, відео та ін.), локалізовані в системі. Надзвичайно важливо усвідомлювати, що електронна бібліотека не є аналогом традиційної книгозбірні. Вона відрізняється від останньої видами носіїв інформації, технологічними процесами формування, організаційними формами створення й обслуговування користувачів, правами на інформаційні продукти та їхнє поширення, засобами звернення читачів до ресурсів і послуг. Її основними завданнями є забезпечення оперативного доступу до наукових ресурсів, формування ефективного інструментарію для проведення наукових досліджень, запобігання втратам цінних наукових надбань для майбутніх поколінь, гарантування ефективної навігації.

Створення електронної бібліотеки надзвичайно складний процес. Після ознайомлення з досвідом інших книгозбірень було прийнято рішення щодо розробки власних інструктивних методичних матеріалів. Це, зокрема, «Алгоритм створення, обробки, зберігання та забезпечення доступу до фондів електронних документів і видань ННСГБ НААН» [7], який передбачає бюджетний інвестиційний складник її

заснування, «Положення про Електронну бібліотеку» [8], «Правила користування ЕНСГБ» [9] тощо.

Електронна бібліотека ННСГБ НААН, комплексне формування якої розпочалося 2011 р., є політематичною базою даних розподілених електронних ресурсів власної генерації, оцифрованих, запозичених масивів, що дає змогу надійно накопичувати, зберігати й ефективно використовувати електронні документи, доступних користувачеві в зручному вигляді через мережі передачі даних, яка має на меті досягнення якісно нового рівня повноти та оперативності задоволення інформаційних потреб аграрної науки й виробництва. По суті, це розподілена інформаційна система, що дає можливість накопичувати, зберігати та використовувати різноманітні колекції електронних документів. Практика засвідчує, що впровадження інформаційно-бібліотечних процесів у діяльність книгозбірні не залишається поза увагою читачів. Про це дає підстави стверджувати статистика відвідування користувачів, кількість звернень і переглянутих файлів ЕК. У середньому щомісяця близько 10 тис. читачів відвідують ЕБД «Украгротек», також помітна динаміка збільшення переглянутих документів (до 90 тис.).

У межах створення єдиного розподіленого галузевого документно-інформаційного ресурсу України ННСГБ НААН активно співпрацює з науковими бібліотеками ВНЗ I–IV р. а., підпорядкованих Міністерству аграрної політики та продовольства України, і науково-дослідними установами системи НААН. Це дає можливість доступу до інформації загального фонду сільськогосподарських видань у повнотекстовому форматі. САБ ІРБІС передбачає механізм запозичення/обміну бібліографічними даними між книгозбірнями згідно з клієнт-серверним протоколом Z39.50. У цьому напрямі, з метою підвищення ролі сільськогосподарських бібліотек у розбудові держави, враховуючи новітні підходи до інформаційно-бібліотечного супроводження агропромислового виробництва в умовах трансформаційних процесів євроінтеграції, прагнення розширювати інформаційний національний сегмент та беручи до уваги той факт, що ННСГБ НААН є провідною національною бібліотечною установою з питань сільськогосподарської та лісогосподарської літератури, галузевим депозитарієм, вона здійснює підготовку науково-допоміжних покажчиків іноземних сільськогосподарських видань із своїх фондів. Слід зазначити, що вже вийшли друком такі науково-допоміжні посібники: «Польська книга у фондах ДНСГБ НААН та інших сільськогосподарських бібліотеках України», «Французькі сільськогосподарські видання...», «Чеські сільськогосподарські видання у фондах ННСГБ НААН та НДУ і ВНЗ аграрного профілю (1894–2012)», «Німецькомовна книга у фондах науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю (1822–2013)», виданих за підтримки дипломатичних представництв зарубіжних країн і міжнародних організацій, акредитованих в Україні. Наразі спільні дослідження щодо виявлення й долучення інших іноземних сільськогосподарських видань, зокрема угорських, італійських, іспанських, румунських, словацьких, словенських, болгарських, естонських, латиських, литовських, до інформаційного

галузевого інтегрованого ресурсу сільськогосподарських видань у фондах тривають. Також 2012 р. координаційною установою розпочато корпоративне створення електронної бази даних «Фонд видань XVII–XIX ст. бібліотек науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю України» у САБ ІРБІС.

Важливою проблемою сьогодення для книгозбірні є забезпечення однакових умов безперешкодного доступу до аграрної інформації вітчизняним користувачам і користувачам розвинених країн світу. Саме тому було започатковано новий напрям її діяльності – використання електронних ресурсів за допомогою мережі Інтернет, із веб-сайтів і порталів інших установ та організацій, що надають доступ до повнотекстових електронних документів аграрної й суміжної тематик, зокрема до світового інформаційного потоку із сільського господарства, що відображений з максимальною повнотою в міжнародних БД AGRIS, CAB Abstracts, AGRICOLA, Food Science and Technology Abstracts, AGROS, AGORA. Нині користувачі бібліотеки мають змогу працювати в режимі online з БД HINARI, АГОРА й OARE у Медіацентрі каталогів і послуговуватися виданнями читальної зали книгозбірні, тобто загалом отримують доступ до 11 400 журналів (30-ма мовами), 18 500 електронних книг і 70 інших інформаційних ресурсів за адресою: <http://www.who.int/hinari>, <http://elibrary.ru/contents.asp?issueid=640091>.

Крім зазначених напрямів діяльності ННСГБ НААН та її мережі для розбудови інформаційного простору держави й створення галузевого сегмента з аграрних питань, важливим завданням залишається переведення накопиченої інформації в електронну форму, інтеграції національного галузевого контенту у світовий інформаційний простір і забезпечення доступу до віддалених електронних ресурсів, повнотекстових БД, аналітичної інформації тощо.

Список використаних джерел

1. *Карташов Н. С.* Формирование библиотечно-территориальных комплексов / Н. С. Карташов. – Новосибирск : Наука, 1978. – 240 с.
2. *Костенко Л. Й.* Проблеми формування електронних бібліотек України / Л. Й. Костенко // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. НБУВ / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 220–228.
3. *Шрайберг Я. Л.* Мировые тенденции развития библиотечно-информационной сферы и их отражение на пространстве СНГ [Электронный ресурс] : тез. ежегод. докл. Междунар. конф. «Крым 2004». / Я. Л. Шрайберг // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. «Крым 2004». – М. : ГПНТБ России, 2004. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см.
4. *Чекмарев А. А.* Государственная программа развития Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского на 2005–2010 гг. [Электронный ресурс] / А. А. Чекмарев // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. «Крым 2004». – М. : ГПНТБ России, 2004. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см.
5. *Вергунов В. А.* Створення електронних сільськогосподарських бібліотек / В. А. Вергунов, Л. Й. Костенко // Вісн. аграр. науки. – 2002. – № 12. – С. 75–77.
6. Шлях книги ДНСГБ НААН : технол. інстр // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2010. – № 1. – С. 15–18.

7. Алгоритм створення, обробки, зберігання та забезпечення доступу до фондів електронних документів і видань Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН: технол. інстр з орг. побудови ЕБ ДНСГБ НААН // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2012. – № 1. – С. 224–246.

8. Положення про електронну бібліотеку ДНСГБ НААН // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2011. – № 1. – С. 6–18.

9. Правила користування ЕСГБ ДНСГБ НААН // Бюл. Держ. наук. с.-г. б-ки Нац. акад. аграр. наук України. – 2011. – № 1. – С. 19–20.

Л. М. Татарчук

Интегрированный отраслевой информационный ресурс Национальной научной сельскохозяйственной библиотеки НААН: теоретические и научно-практические аспекты создания

В статье охарактеризованы состояние и перспективы формирования отраслевого сегмента по аграрным вопросам как составляющей информационного пространства Украины при участии в этом процессе сети научных вузов I–IV уровней аккредитации, подчиненных Министерству аграрной политики и продовольствия Украины, и научно-исследовательских учреждений системы Национальной академии аграрных наук Украины. Обозначены теоретические и научно-практические аспекты создания интегрированного отраслевого информационного пространства государства и результаты научной работы ННСХБ НААН совместно с ведущими библиотеками сети в этом направлении.

Ключевые слова: информационное пространство, интеграция, корпоративность, кооперация, интегрированный отраслевой информационный ресурс (ИОИР), электронная библиотека.

L. M. Tatarchuk

Integrated Branch Information Resource of the National Scientific Agricultural Library Subordinated to the National Academy of Agrarian Sciences: Theoretical and Practical Aspects of Its Creation

The article is concerned with the state and prospects for the formation of a branch segment of agrarian issues as part of Ukraine's information space with the participation of the scientific higher educational establishments of the 1st and 4th levels of accreditation, which are subordinated to the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, and to other research institutions of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. The author outlines the theoretical and practical aspects of creating an integrated branch information space of the state, and the results of the scientific work conducted by the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine together with the leading libraries of the network.

Key words: information space, integration, corporatism, cooperation, integrated branch information resource (IBIR), electronic library.

Надійшла до редколегії 28.11.2013 р.